

Govoreći o obliku tih imenica, spominjao sam i one, koje ne bih preporučio za upotrebu, jer su suviše kao na pr. *riješnost* u značenju *odlučnost*; *ubijedenost* (napravljena od nepotrebnog ruskog glagola убедитъ), hrv. *uvjerenost*, ukoliko ne dobije drugo značenje, kao što se može naslutiti i u primjeru navedenom iz »Kulture«, a neke su sumnjive vrijednosti, iako im i oblik i značenje možemo lako odrediti. Očito je, da se takve imenice upotrebljavaju i više, nego što je potrebno, ne samo na štetu drugih naših dobrih i običnijih imenica, nego i na štetu dobra stila uopće. Na tu pojavu upozorio je već Maretić u spomenutoj knjizi (str. 588.), gdje kaže, da težak i trom stil izlazi iz nepotrebna upotrebljavanja apstraktnih imenica. No i on je kod toga bio vrlo oprezan, a pogotovu moramo biti mi danas, kad je težnja za što kraćim i sažetijim izrazom tako očita, a postiže se, uz glagolske imenice, upravo imenicama na *-ost*; u njima je obično sažeta čitava rečenica, kao što se može vidjeti iz Maretićevih primjera, a to je danas česta pojava. Evo jedan primjer nasumce odabran: »Osim toga sud je uvažio optuženom njegovu neosudivanost« (»Narodni list«, 19. II. 1956.). Zato dobar lektor mora katkada propustiti i one, koje nisu najbolje, jer bi njegova intervencija previše zadirala u piščev tekst, a kadšto za to nema vremena ni prostora. Sve to pogoduje, da se te imenice brzo šire. Stoga ih treba upotrebljavati, samo kad su zaista potrebne, da nam se uz dobre ne uvuku u jezik i barbarizmi, da imenska konstrukcija rečnice ne bude na štetu ljepoti jezika i stila.

## ANDRIĆEV STIL I JEZIK U »PRIČI O KMETU SIMANU«

Zdravko Malić

Estetske osobine leksičkih grupa po G. Lansonu »obogaćuju misao onoliko, koliko je izražavaju... U isto vrijeme, dok nam donose nepredviđena bogatstva smisla, po njihovim neograničenim sugestijama njihova formalna ljepota stvara, za nas, neku osjetilnu radost, neku vrstu uživanja, koju naj-savršenije od egzaktnih štiva nikada ne će pružiti. Ovo uživanje nema ništa zajedničko s onim, što nam pruža logična točnost i patetična snaga.«

Fri proučavanju stila i jezika književnoga djela polazi se sa različitih naučnih stajališta, primjenjuju se različite metode. U »Pitanjima savremenog književnog jezika«, u sv. 2. knj. I., Midhat Šamić je god. 1950. napisao članak o jeziku i stilu Ive Andrića u »Priči o kmetu Simanu«. Metoda njegove analize je ona naučna metoda, kojoj je konačan oblik dala sovjetska teorija književnosti. Htio bih, služeći se metodom, koju je kod nas obradio profesor Petar Guberina, prikazati u istom književnom djelu neke osobine Andrićeva stila i jezika. Uspijem li time pridonijeti potpunijem

prikazu stilske i jezične strukture »Priče o kmetu Simanu«, moja će namjera biti ostvarena.

Glavne su ličnosti u toj priči Siman Vasković i Ibraga Kološ. Ako se ispituju osobine glasovno-morfološkog sastava njihovih imena i prezimena, moći će se izvesti zaključci, koji će se pokazati kao opravdani. Muško ime *Simo* po obliku je hipokoristik, dok to po smislu nije (najviše uslijed vrlo česte upotrebe). Nastavak -an čini, da hipokoristična imena, kao što je *Simo*, dobivaju istovremeno dvostruko značenje: i pravog hipokoristika, i augmentativa - pejorativa. Prema tome ime *Siman* najbolje stoji čovjeku, koji je duševan i snažne tjelesne građe, a mogu ga, kao svaki hipokoristik, upotrebljavati samo ljudi, kojima je čovjek, što ga tako imenuju, drag ili niži po položaju u društvu. Iz toga izlazi, da je Andrić, upotrebivši zgodno iznađeno ime, ne samo pridonio potpunijoj karakterizaciji lika, nego i pokazao svoj stav prema njemu. Analiza pripovijetke pokazuje, da je pisac upotrebljavao oblik *Siman* samo onda, kada je na neki način htio očitovati svoje simpatije prema junaku priče. Osmišljavanje se ovog imena ističe najjače razlikom prilika, u kojima je upotrebljen samo oblik *Siman*, odnosno samo oblik *Simo*. Na početku pripovijetke pisac-kroničar, opisujući kroničarski kratko događaje od godine 1878. i odziv tih događaja u ljudima, veli: »Tako je bilo i sa kmetom-seljakom *Simom Vaskovićem*, zvanim *Simanom*.« Kasnije, kada će Andrić opet samo kroničarski registrirati, šta se sa *Simanom* dešavalo, upotrebit će službeno ime *Simo*. Na pr. »Tako je živio *Simo Vasković* još nekoliko godina i branio zemlju koje nema i svoju pravu koju niko nije htio da mu prizna.« Ili, jednom drugom prilikom, pisac oponaša stil austrijske administracije, pa veli: »Imenovani *Simo Vasković*...« Da oblik *Simo* nosi službeno značenje, potvrđuje i činjenica, što nijednom nije upotrebljen bez prezimena. Od kolike je pomoći ova konstatacija za potpuno razumijevanje priče, pokazuje slijedeći primjer. Pred kraj pripovijetke, kada je *Simanov* život ostao samo tužnom i prkosnom uspomenom na »pravu«<sup>1</sup> i zemlju, pisac-kroničar piše: »Tako se svršila i ta posljednja od *Simanovih* obmana, a on je živio dalje još crnji, ogorčeniji i zapušteniji.« Upotrebivši za ovo mjesto neuobičajeni oblik imena, kroničar je istakao svoju simpatiju prema izgubljenom »kmetu-seljaku«. Sasvim je logično i odgovara razvoju radnje, što su osjećaji simpatije prevladali kroničarom, tek kada se pred njim nalazila gotovo čitava ta čudna i tužna »priča o kmetu *Simanu*«.

Analiza imena i prezimena *Ibraga Kološ* pokazuje, da je čovjek takvog imena bio običan, sitan aga, jer da mu je pisac pripisivao određenije, snažnije crte, nazvao bi ga *Ibrahim-agom* ili sl. Prezime *Kološ* je po etimologiji strano, tursko. Kao i sva imena nejasnog postanja, i ovo prezime ima u uhu naroda neugodan, neprijateljski prizvuk.

<sup>1</sup> prava — pravo, pravica

Da Ivi Andriću nije stran ovaj način imenovanja, koji su upotrebljavali mnogi naši pisci, pokazuje i ime krčme, u kojoj se opio Siman poslije odbačenog mu priziva. O mehani »Kod Kreštalice« Andrić nije rekao nijednu riječ, pa ipak čitalac ima potpunu predodžbu o njoj, makar samo po njezinu imenu i događaju, koji se u njoj dogodio.

Opis prirode, mjesta i Simana pred dolazak Ibrage potpuno glasovno odgovara sadržaju: »Prvi dani septembra. Sunčano jutro. U šljiviku na travi leži Siman, ruke zaturio pod glavu, nad njim se modre i savijaju grane pune roda.« U pet kratkih rečenica ovoga opisa samo su dva mukla (k), i to oba puta u posljednjem nenaglašenom i kratkom slogu. Maksimalnom zvučnošću glasova, oštrinom i jasnoćom okluziva, te laganim trohejskim ritmom pisac je oživio i obogatio opis raskošne septembarske prirode i Simanova duševnog zadovoljstva.

Učitelj je Aleksa bio pijanica, te mu je zbog toga općina otkazala službu. »Na to je on izjavio da otkaz ne prima, da će opštinu tužiti sudu za prekršaj ugovora, i — da prelazi na islam.« Intonacija ovog rečeničkog sklopa je otprilike ovakva: od početka prve rečenice ona opada sve do riječi »prima«, kada se nešto diže, zbog zareza, koji se iza nje nalazi; početna intonacija treće rečenice je znatno niža od početne intonacije prve rečenice. Zbog toga, a i zbog znatnije rečenične dužine, intonacija treće rečenice je prema kraju sasvim niska. Pointa čitave misli je u četvrtoj rečenici. Da bi ostvario zaprepaštenje, koje je u sadržaju, Andrić se poslužio veznikom »i«, od kojega je i inače visoku intonaciju povisio i produljio pauzom nakon njega. Dakle učinivši, da se pointa misli-osjećaja nalazi na kraju rečeničkog sklopa, Andrić je postigao vrlo nisku intonaciju do pred sam kraj, gdje ju je naglo povisio. Na taj je način autor prekidanjem rečenične monotonije, upotrebom veznika »i« visoke artikulacije, pauzom i skokom intonacije ostvario zvukovnu predodžbu zaprepaštenja. (Slijedeća rečenica počinje riječju »zaprepašćenje«. Ovakav je postupak karakterističan za Andrića, koji ni pod koju cijenu ne prekida vezanost kazivanja.)

Iz djelomične analize dijaloga između policajca Genga, koji je poveo Simana povjereniku, i Simana, mogu se uočiti neke od osobina Andrićeve riječi. Dok ga Gengo vodi, Siman se pokušava izvući: »Idi ti,« veli on policajcu, »molim te, a ja znam gdje je gospodin povjerenik. Evo me odmah, kad ti kažem.« Nato će Gengo: »Ne zavrzuj, nego hajde, kad ti kažem... Ti si zaboravio da ovo nije Turska i da je Austrija zastupila, evo četvrta godina. Austrija, ej!«

U Simanovu je govoru veznik »a« na onom mjestu, gdje obično stoji veznik »i«. Upotrebom neobičnog za tu priliku rastavnog veznika, pisac je uspio čitavoj rečenici dati izmijenjeni smisao, koji uključuje akciju: Simanov



dolazak gospodinu povjereniku. Uzročna je veza provedena rastavnim veznikom; izrečena misao time je afektivnije izražena.

Oštrina i nabusitost policajca, te komentar Simanova postupka, lijepo se ogledaju u imperativu »ne zavrzuj«. Gengo veli, »da je Austrija zastupila, evo četvrta godina«. Uvjerenost austrijskog policajca u stalnost Austrije, kao i njegovo primitivno pokoravanje za njega neshvatljivo velikoj sili, odražava se u pukoj upotrebi glagola »zastupiti«.

Stav Simana i pisca prema Austriji otkriva se u Simanovu uzviku: »Austrija! Austrija! Kô da si ti Austrija!« Uspoređenje bijednog policajca s Austrijom ide u svakom slučaju na račun ove posljednje.

U osnovi dijaloga, koje Siman vodi prvo s Ibragom, a zatim s povjerenikom Kostom Hörmannom, leži igra riječi. Prof. Zdenko Škreb kaže, da se ovaj stilski zahvat javlja najčešće, kada se čovjek, koji ga upotrebljava, osjeća nemoćnim pred sredinom, u kojoj se nalazi. Za »Priču o kmetu Simanu« ovakvo bi se tumačenje moglo u potpunosti prihvatiti samo u slučaju Simanova razgovora s povjerenikom. Kada Siman razgovara s Ibragom, on bi htio da na neki način izrazi svoj duševni zanos, za koji teško nalazi riječi (zato su mimika i gesti naročito zastupani). Izvrtanje smisla Ibraginih riječi, koje se javlja samo u onom dijelu razgovora, što ga načinje Ibraga, pokazuje Simanovo nestrpljenje, da se što prije i potpunije izrazi. Da se spomenuto tumačenje prof. Z. Škreba može svesti i na ovaj slučaj upotrebe igre riječima, pokazuje činjenica, da je Simanu jedino oružje u razgovoru s Ibragom bila riječ. I još nešto: u Simanovu shvaćanju riječi duboko je ukorijenjen osjećaj za njezino pravo, etimološko značenje. Otud dolazi mogućnost igre riječima samo onda, kada se Simanov sugovornik služi slikovitim govorom. Kada pak Siman razgovara s Hörmannom, njegovo je prihvaćanje riječi nešto drukčije; on za glasovni kostur veže rijetko, izuzetno značenje. Umijeće se piščevo tom prilikom ispoljilo u prirodi nađenih značenja, odreda dostupnih Simanovoj svijesti i karakterističnih za nju.

Govoru likova književnog djela pravi umjetnici pridaju veliko značenje. Pokazat ću to na govoru dvaju epizodnih likova.

Pisac navodi, što je otac govorio o Simanu: »Ovaj moj Siman nit' je na mene ni na pokojnu majku; dobra je bila, bog da je prosti, i krotka, — to je bila žena što 'no se kaže: usta ima, jezik nema; crna zemlja, bog dao. Nego, na ujake se bacio. Takvi su mi šuraci. Laki i povodljivi, nemirni i bundžije-ljudi. I takav je i on otkako se ispilio: haj-huj! Dobra je srca, može i da poslušati i da uradi, ali pamet u oblacima. Ne gleda ono što je pred njim, nego sve mu je ono što bit' ne može.« Govoreći o pijetlu, koji je pjevao čitav sat prije drugih, Siman veli: »Dodijalo jednog dana mom ocu. Neću ga, kaže, trpljeti, pa da mi je iz oka izišao.« — Ovo je sve, što govori Simanov otac, stari seljak, u čiji su jezik posijane narodne izreke i riječi. Iz karak-

tera njegova govora može se izvesti potpun i živ lik. Bio je to dobroćudan, duševan, pobožan, odlučan i blagoglagoljiv starac. Pogleda li se, na koji je način pisac ostvario individualizaciju govora ovog lika, odmah se može uočiti njegovo izvanredno poznavanje narodnog stila i rječnika. Upravo je neshvatljivo, koliko je narodnih govornih elemenata stalo u tako malo riječi. Da bi postigao poslovičnu jezgrovitost narodskog izraza, pisac se služi parataksom i elipsom. Na pr. »Usta ima, jezik nema; crna zemlja, bog dao«, ili — »ali pamet u oblacima«. Poređenje je također narodno: »pa da mi je iz oka izišao«, a rječnik je dosta neobičan, pomalo arhaičan, ali potpuno narodni (»ispiliti«, »krotka«). Andrić, koji se kloni patetike u stilu i jeziku, dozvoljava (na pravom mjestu), da stari — rekao sam — blagoglagoljivi seljak začini svoju misao rečenicom ponešto nategnute stilizacije.

Evo mehandžije, kako ga je ocrtao Andrić:

»Ovaj neće dulje od jeseni, kaže mehandžija svome momku braneći se od dima sa ognjišta i pokazujući na tuberkuloznog Simana na terasi.« I malo zatim pogledavši u bega: »Svakog dana gledam kad će ga damla kucnuti i kad će se izvrnuti,« — kaže svom momku mehandžija koji voli mračna i zloguka predviđanja.« Dvije rečenice potpuno iste konstrukcije dovoljne su, da čitalac stekne pravi, umjetnički dan lik mehandžije. Subjektivni dio ovih rečenica jest kazivanje u oba slučaja identične sadržine nešto izmijenjenom rečeničnom konstrukcijom. Intonacije su jednog i drugog kazivanja jednake. Objektivni je dio zajednički u oba slučaja, a izrečen je istim riječima. Ovakvo višestruko ponavljanje forme i sadržaja ima svoju umjetničku opravdanost, jer preko njega i preko kazanog sadržaja čitalac zamišlja lik mehandžije. Mehandžija nas se doimlje kao zlurad, pun prezira i neljudske mirnoće, animalno bezosjećajan, samoživ i primitivan čovjek.

Upotreba pridjeva u umjetničkom djelu je samo onda umjesna, kad je misaono-osjećajna vrijednost imenice u kontekstu umjetničkog djela ili presnažna, pa je treba ublažiti, ili preslaba, pa je treba osnažiti. Kriterij je pri tome osjećajno-misaona adekvatnost izraza prema umjetničkoj zamisli, nadahnuću.

Pokušat ću da odredim neke stilske zakonitosti, koje u Andrićevu djelu upravljaju korištenjem boja. Andrićeva paleta sadrži jedva nekoliko prelaznih nijansa od modre do rumene boje. Navest ću dva opisa prirode iz pripovijetke, koju analiziram. Jedan od tih je slikanje Simanove livade, kada on na njoj leži i dočekuje Ibragu.

»Pod njim topla septembarska zemlja, nad njim se savile grane od roda modrih šljiva, a kroz njih se nazire nebo sa dubokom, svetlijom modrinom i tanka belina pamučastih oblaka.«

Drugi je opis s kraja pripovijetke, kada se radnja prenosi u mehanu pored Kozje ćuprije.

»Nedaleko od Sarajeva, u tesnom i krivudavom kanjonu Miljacke, na glavnom drumu koji vodi iz Sarajeva na istok, stoji Kozja ćuprija, lep i velik kamenit most na jedan luk.

Na desnoj obali reke, pored toga mosta, ima stara i poznata drumska mehana, sa terasom nad rekom, sa štalama i kovačnicom pred kojima uvek ima putničkih kola i konja. A na drugoj obali, u strani, stoji bela kafanica sa baštom koja se spušta do reke.«

Razlika je između jednog i drugog opisa odmah uočljiva: u jednom boje čine osnovu, u drugom ih gotovo nema. Razlog takvoj odlučnoj odvojenosti upotrebljenih slikarskih sredstava jednog i drugog opisa leži u kontekstu. Prva je slika prirode srasla sa Simanovim zanosom, druga je opis mjesta, na kojem će se odigrati posljednji čin »Priče o kmetu Simanu«. — Dakle, kada opisuje prirodu u sklopu duševnih preživljavanja čovjeka, koji se u njoj kreće, Andrić nalazi nježne, akvarelne boje laganih preljeva. Kada mu je pak opis prirode potreban samo kao lokacija radnje, izvan osjećajnog života lika, on ne upotrebljava boju kao osnovu opisa. Mjesto akvarela daje tada crtež perom, mjesto boja preciznost.

Andrić se stalno vraća na iste boje; moglo bi mu se prigovoriti, da nema razvijeno slikarsko osjećanje. Međutim, upotrebiti jednu boju u različitim prilikama, isto kao i upotrebiti jednu riječ u različitim kontekstima, znači upotrebljavati različite boje, različite riječi.

Vremenski aspekt glagola čini jednu od najtananijih ekspresivnih kategorija ljudskog izraza uopće. Svako od vremena nosi u sebi određene ograničene sposobnosti izražavanja nekih misaono-osjećajnih sadržaja.

Kakvu ulogu ima aorist u Andrićevu kazivanju, pokazat će slijedeći primjer: Ibraga bijaše došao po šljive. Siman ne samo da mu ih nije dao, nego mu je još »teško i uvredljivo« govorio. Kada je vidio, da od »pobesnelog vlaha« ne će dobiti ni »ucrvka«, i da Siman ne će prestati s vrijeđanjem:

»Ibraga ne sačeka kraj. Diže se bez pozdrava i oproštaja i zaputi se svom čovjeku koji je stajao podalje, uz konje, i oni krenuše odakle su i došli.«

U prvoj rečenici, koja je odsječno kratka, aorist služi za izražavanje ljutitog Ibraginog reagiranja na Simanove riječi. Uloga je slijedećih dvaju aorista (»diže se«, »zaputi se«) istog karaktera, samo što je njihova ekspresivnost, naročito posljednjega, znatno oslabljena, zbog dužine i ritma rečenice, u kojoj se nalaze. Naglost se akcije prema kraju rečeničnog sklopa sve više usporava, jer se u Ibragi javlja ustezanje zbog sramote, koja ga čeka u čaršiji, jer se vraća praznih ruku. Radnja pretposljednje rečenice je također izražena aoristom, ali veznik, pa zamjenica uz glagol, dužina naglašenog vokala aorista »krenuše«, te konačno perfekt glagola posljednje rečenice, gotovo su sasvim ugušili živost, koju bi inače aorist izražavao.



Radi oživljavanja kazivanja pisca prelazi često u govor ličnosti. Koliko uspijeva u toj namjeri i kako je ostvaruje, pokazat će naredni primjer: Ibraga je otišao, a da Siman nije sve izgovorio, što je imao na srcu. »Krivo mu je bilo, što je nestalo age ispred njega, jer šta ti vrijedi da imaš i imanje i silu, kad je nemaš kome pokazati.«

Pisac se nije zadovoljio samo tim, što je u početku rečenice upotrebio perfekt svršenog glagola dosta živog značenja, nego je u nastavku u kazivanje upleo glagolsku konstrukciju neposrednog govora. Živost je pojačana još i upotrebom glagola u drugom licu prezenta za sadržaj, koji se obično izražava glagolom u neodređenom obliku ili imenicom. Međutim, oživljavanje kazivanja ne znači uvijek i uspio stilski zahvat. U navedenom primjeru do mijenjanja forme izražavanja došlo je usporedo sa promjenom misaono-osjećajnog sadržaja kazivanja, o kojem je riječ. Autor je potražio uzrok posljedici rečenoj u rečenici: »Krivo mu je bilo što je nestalo age ispred njega...«, pa kada ga je našao, njegov je misaono-osjećajni sadržaj diktirao izborom forme izražavanja.

Andrić je kroničar po načinu pisanja. U čitavoj »Priči o kmetu Simanu« našlo se, osim u Simanovu monologu, svega dva puta upotrebjeno buduće vrijeme. Oba puta radi se o sličnom, gotovo istom sadržaju.

»Sedi u mehani i čeka ko će se naći da mu, u nastupu darežljivosti koja nailazi na pijane ljude, ponudi nešto da popije i podeli sa njim pečenu plečku ili kolut pite.« Malo dalje:

»A Siman ne gleda nikog, ali čeka ko će mu poručiti pesmu.«

U oba slučaja buduće je vrijeme upotrebjeno zato, što je ono najprikladnije da izrazi nesigurnost radnje, njezinu poželjnost. Po sadržaju je nesigurnija, manje vjerojatna prva rečenica. Otud je kod nje, za razliku od drugog slučaja, glagolsko vrijeme još neodređenije, pomoću posebne konstrukcije (»naći se da ponudi«) formulirano.

Djelomična analiza stila i jezika »Priče o kmetu Simanu«, koju sam pokušao dati, pokazala je neke od bitnih osobina Andrićeva stila i jezika. Andrićev je stilski princip jasnoća, određenost. Da bi ostvario ovaj princip, on iznalazi najekspresivnije riječi, najekspresivnije njihove oblike. Birajući red riječi Andrić gradi sažetu i kratku rečenicu, koja se često veže u rečenične sklopove putem suprotnosti. Pisac ni na jednom mjestu ne ostavlja upola rečene ili samo nagoviještene misli i osjećaje. Da bi sve, što pripovijeda, bilo utančano izražajnošću, Andrić upleće u radnju digresije mahom u obliku poslovice. Ponavljanja riječi istog značenja, a različitog glasovnog sastava (»špicl« — »potajnik«) ima istu namjeru.

Proučavanje stila i jezika olakšava i bogati razumijevanje djela i pisca. »Čev se lik ocrtava u jezičnom tkivu isto tako jasno kao i likovi unaka« (Vinogradov).

## SVJETLO ILI SVIJETLO?

Asim Peco

U 3. broju »Jezika« za 1955/56 godinu A. Nametak je postavio pitanje da li treba pisati, a prema tome i izgovarati, *svjetlo* ili *svijetlo*. Kako on na str. 82 predlaže »da se javno prodiskutira o tome, kako glasi ta riječ«, ja se odazivam tom pozivu. Govoriću o izgovoru ove riječi u govorima današnje jekavske Hercegovine, a i pokazaću, koliko sam u mogućnosti, kako ovu riječ pišu naši pisci.

Ali prije toga da se zadržimo na još jednom pitanju. Naime, Nametak u pomenutom članku kaže da se »Toskanom štokavskog govora« može smatrati »Stolački kotar u Hercegovini« (str. 81). Ovakvo mišljenje iznio je mnogo ranije Safet Burina. On kaže: »Govor iz Stoca i sreza Stolačkog najčistiji je naš govor« (Naš jezik, knj. V, 215). Kako vidimo, oba ova pisca slažu se u ocjeni stolačkog govora. Ipak moram reći da su ti sudovi doneseni bez detaljnijeg ispitivanja i dovoljnog poznavanja toga govora, a i drugih hercegovačkih govora. Najnovija ispitivanja ovih govora nisu potvrdila njihovo mišljenje. Ispitujući na terenu govor današnje jekavske Hercegovine, ja sam došao do zaključka da tu imamo dva govorna tipa: a) centralno-hercegovački i b) istočnohercegovački govorni tip.

Centralnohercegovački govor obuhvata područja bivšeg Mostarskog, Stolačkog i Čapljinškog sreza. Njegova granica išla bi od Bijelog Polja više Mostara preko Veleži, Rabine, Dubrava ka Stocu, obuhvatajući i Stolac, zatim preko Hrguda, Kubaša, Žegulje, Mišljena ka Popovu Polju; odavde prema Mostaru granica ovoga govora je u isto vrijeme i granica između jekavskog i ikavskog govora u Hercegovini. Na istoku od označene linije imamo istočnohercegovački tip.

Da se učini ova podjela, postoje objektivni razlozi. Ovi govori se razlikuju u mnogim govornim osobinama. Ja ću ovdje iznijeti samo neke: a) mjesto *ě* (jata) u današnjim dugim slogovima prvi ima često *je* (*bjelo, pjesak, djete*), drugi samo *ije* (*bijelo, pijesak, dijete*); b) prvi ima redovno neizmijenjene grupe: *pje, bje, mje, vje* (*je* vodi porijeklo od *ě*) — *pjesma, pobjeći, vjera, mjera*; u drugom često imamo i ovdje izvršen proces jotovanja — *pljesma, pobljeći, vljera, mljera*; c) prvi ima promjenu muških ličnih imena tipa *Pero, Jovo* po promjeni imenica ženskog roda na *a* (*Pero-Pere-Peri*); u drugom se ova imena mijenjaju po prvoj vrsti — *Pero-Pera-Peru*; d) prisvojni pridjevi od ovakvih imena u prvom su na *in*, u drugom na *ov*: *Perin* i *Perov* (v. N. J. n. s., knj. IV, str. 340—343); e) muslimani gradova i okolnih sela prvog govornog tipa ne razlikuju u izgovoru suglasnike *č-ć, dž-d*; oni isto često imaju *j* mj. *lj, n* mj. *nj*; u drugom govornom tipu ne nalazimo ove osobine.